

Ledningschakt vid Lambohovs säteri

L2010:1920 och L2010:2373

Lambohov 2:23

Slaka socken

Linköpings kommun

Östergötlands län

Linnéa Hernqvist

Tekniska och administrativa uppgifter

Fastighet	Lambohov 2:23
Socken	Slaka
Kommun	Linköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningar	L2010:1920 och L2010:2373 m fl
Fastighetskartans blad Koordinatsystem	64F 6d NV och 64F 7d SV SWEREF 99TM
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Lst beslut	2019-10-18
Lst dnr	431-13129-2019
Lst handläggare	Tom Carlsson
ÖLM dnr	0290/19
ÖLM projektnr	001332
Undersöknings-id	201901248
Uppdragsgivare Kostnadsansvarig	Länsstyrelsen Östergötland Kulturfastigheter Linköping AB
Projektledare	Linnéa Hernqvist
Personal	Helen Romedahl
Rapportansvarig	Linnéa Hernqvist
Fältarbete	2019-11-26 – 2020-01-15
Foto	Digitala bilder
Fynd	Ja. Fynden förvaras på och fyndfördelas till Östergötlands museum
Analys	Makrofossilanalys (Stefan Gustafsson, Arkeologikonst)
Grafik	Linnéa Hernqvist
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Ur allmänt kartmaterial
ISSN 1403-9273

© Lantmäteriverket MS2008/06551
Rapport 2020:30 © Östergötlands museum

Ledningsschakt vid Lambohovs säteri

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning och bakgrund.....	4
Områdesbeskrivning.....	4
Lambohovs säteri – en kortfattad historik.....	5
Fornlämningsmiljön	7
Tidigare arkeologiska undersökningar.....	8
Syfte och frågeställningar.....	8
Metod, dokumentation och analyser	9
Undersökningresultat och tolkningar.....	10
Gårdsplanen.....	10
Södra delen av gårdsplanen.....	12
Norr om mangårdsbyggnaderna (utanför gårdsplanen)	12
Slutsatser	14
Åtgärder.....	14
Referenser	15
Appendix 1. Arkeobotanisk analys.....	16
Bilaga 1. Fyndlista.....	18
Bilaga 2. Ritningar	20

Omslagsbild: Karta över Lambohov upprättad år 1843.

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • www.ostergotlandsmuseum.se

Sammanfattning

Östergötlands museum har under vintern 2019/2020 utfört en undersökning i form av schaktningsövervakning vid Lambohovs säteri i Slaka socken, Linköpings kommun. Undersökningen föranleddes av Linköping kommuns planer på att schakta för flera sorters ledningar, däribland fjärrvärme, vid herrgårdens mangårdsbyggnader. Nuvarande herrgårdsmiljö byggdes på 1700-talet, men gården kan härledas tillbaka till åtminstone 1500-tal.

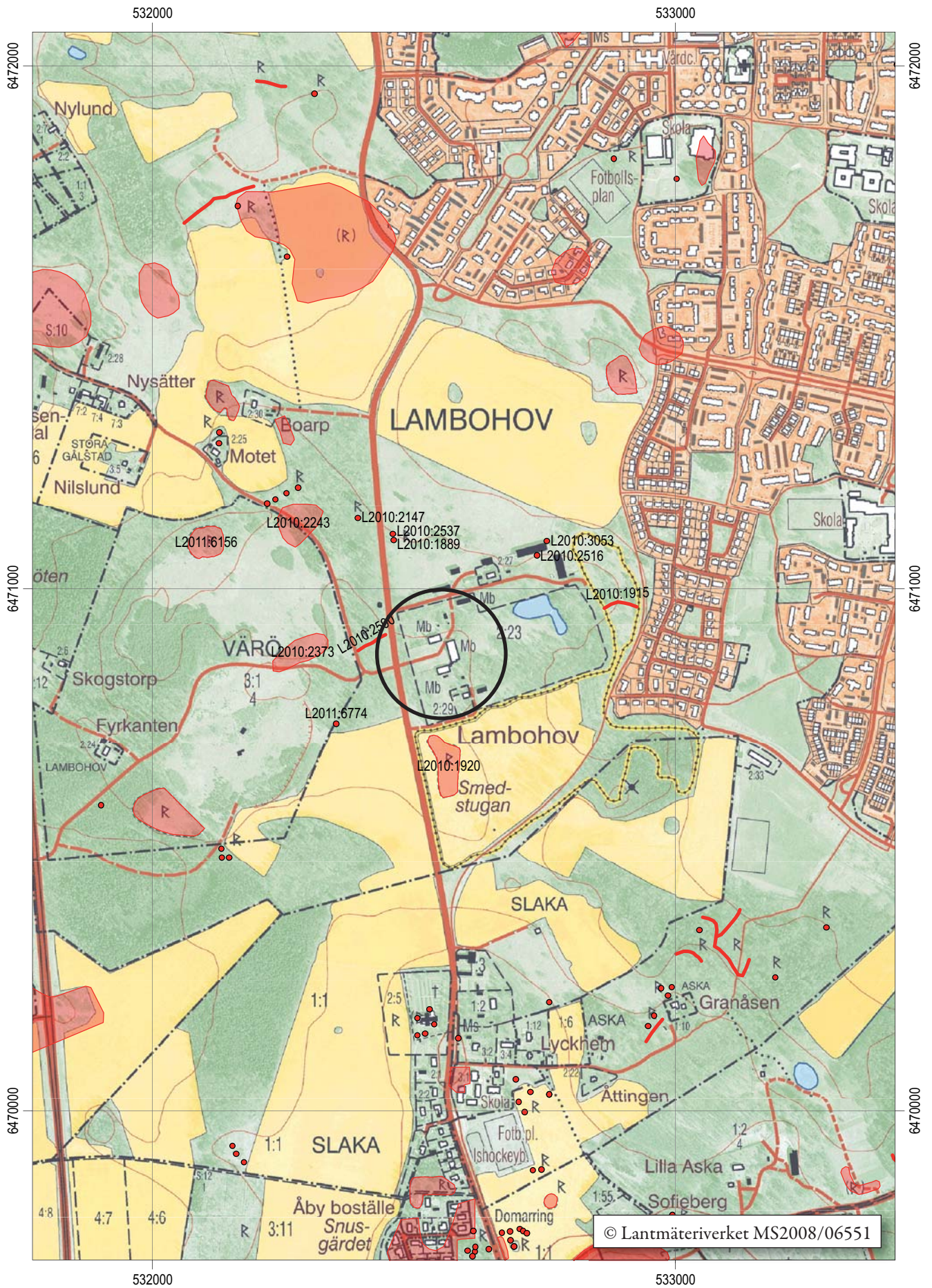
Undersökningen visade att det fanns bevarade kulturlager i området. Direkt under dagens marknivå i hela schaktsträckan låg fyllnadslager av grus och sand som har påförts i samband med att nuvarande herrgård byggdes på 1760-talet. Uppblandat i de påförda lagren fanns raseringsmaterial efter en tidigare gårdsbyggnad från 1600-talet som revs inför ombyggnationerna på 1700-talet.

I gårdsplanen, under de påförda massorna, påträffades kulturlager tolkade som tidigare gårdsplansytor från 1600-talet och första halvan av 1700-talet.

I schakten utanför gårdsplanen, norr om byggnaderna, framkom under de påförda massorna kulturlager med matjordskaraktär. Fynd av rödgods, fajans och kritpipskaft daterar lagret till 1600-tal och första halvan av 1700-talet, när ytan användes för odling och bete under tiden före ombyggnationerna på 1760-talet.

Linnéa Hernqvist
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Inledning och bakgrund

Linköpings kommun (Kulturfastigheter Linköping AB) planerade att gräva för fjärrvärme, nya vatten- och avloppsledningar och fettavskiljare vid Lambohovs säteri. I samband med markarbetena genomförde Östergötlands museum en undersökning i form av schaktningsövervakning mellan november 2019 och januari 2020. Schakt öppnades upp intill herrgårdens huvudbyggnad och de två flyglarna, över gårdsplanen och vidare utanför gårdsplanen norr om byggnaderna i dagens uppfartsväg.

Undersökningen utfördes på uppdrag och efter beslut av Länsstyrelsen Östergötland. Kostnadsansvarig har varit Kulturfastigheter Linköping AB. Projektledare var Linnéa Hernqvist, som även stått för rapportarbetet. Helen Romedahl har varit delaktig i fältarbetet.

Områdesbeskrivning

Lambohovs säteri ligger i ett öppet odlingslandskap på Slakaåsen söder om Linköpings stad och 1 km norr om Slaka sockencentrum. Vid Slaka kyrkoplats sammanstrålar ett äldre vägnät från historisk tid som tillsammans med områdets många runstenar och gravfält vittnar om att platsen har varit en viktig mötesplats sedan lång tid tillbaka. Det är även känt att den gamla tingsplatsen för Hanekinds härad har legat i Slaka sedan medeltiden, först omtalad år 1414 (Svarvar och Löfgren Ek 2018). Slakaåsen ingår i ett riksintresseområde för kulturmiljövården Slaka-Lambohov (KE 31) som motiveras av herrgårdsmiljön, sockencentrat och fornlämningsmiljön. Herrgården utgör den norra delen av riksintresset medan sockencentrat utgör den södra. Följande uttrycks om området:

Lambohovs 1700-tals herrgård, byggd efter ritningar av Jean Eric Rehn, med värdefullt och enhetligt utformat byggnadsbestånd och engelsk park. Slaka 1700-tals kyrka med medeltida torn. Kyrkby med prästgård från 1856 och tre generationer av skolhus. Gammal häradstingsplats och en stor domarring samt järnåldersgravfält (Riksintressen för kulturmiljövård, RAA 2016:9).

Figur 3. Huvudbyggnaden och den norra respektive södra flygeln på var sida, byggd på 1760-talet. Pågående schaktning i gårdsplanen, invid huvudbyggnaden och den södra flygeln. Foto mot Ö, Linnéa Hernqvist, ÖM.

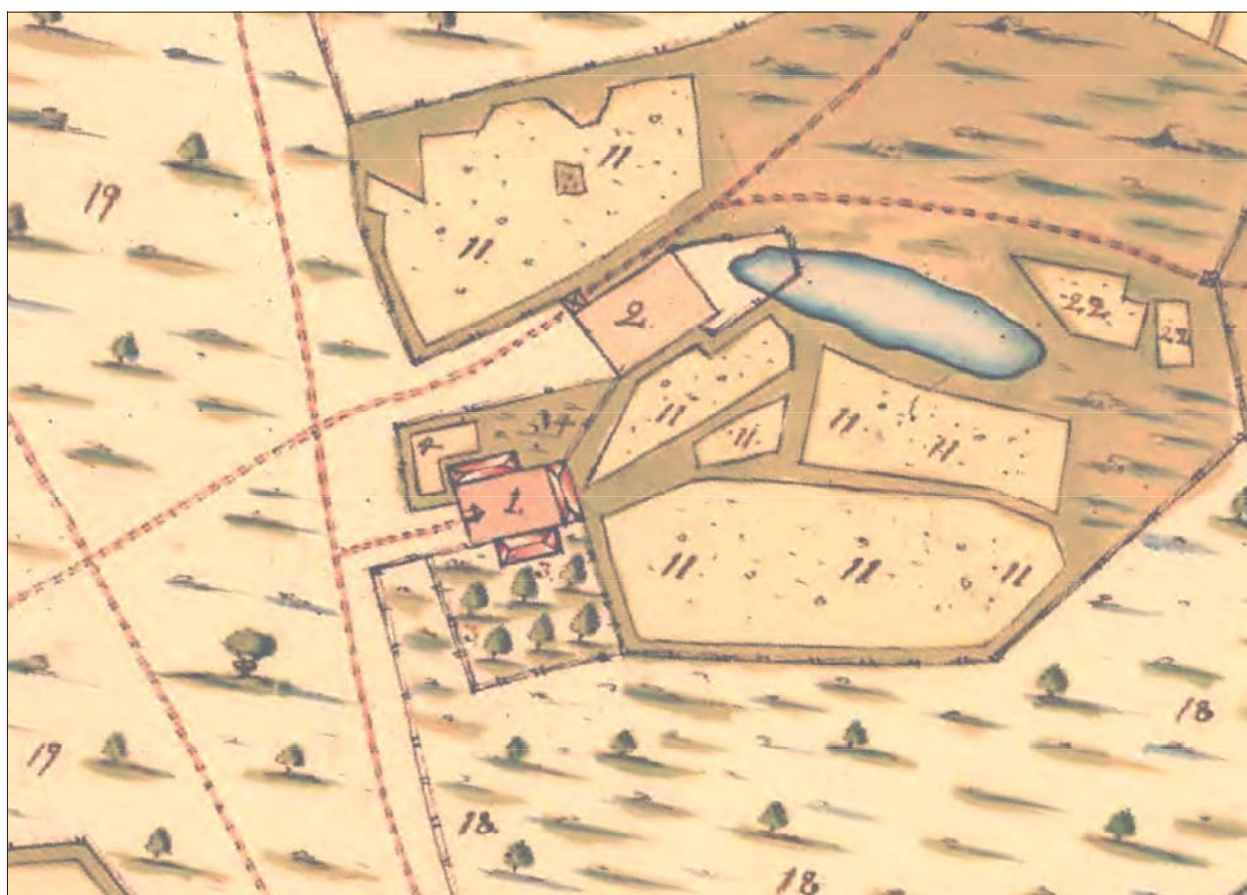
Lambohovs säteri – en kortfattad historik

Gården är bildad på byn Lammarp (även kallat Lammatorp och senare Lamboholm) tillsammans med Bosgård, en kunglig förvaltningsgård. I Ridderstads *Beskrifning öfver Östergötland. Historiskt, geografiskt och statistiskt lexikon öfver Östergötland* från 1875-1880 berättas det att egendomen under 1500-talet ska ha tillhört den adliga ätten Rosenstråle, för att under 1600-talet genom giftermål komma i ätten Rosenstjernas ägo. Omkring 1670 blev gården säteri och kallades därefter Lambohov. Gården bebyggdes då med en karolinsk timrad byggnad med flyglar synlig på kartan från 1717 (se figur 4) (Hagsten 2003; Ridderstad 1875-1880:329).

Under 1700-talet erhöll generalguvenören greve Fredrik Karl Sinclair egendomen genom giftermål med Sofia Johanna Reuter. Under 1760-talet utvecklades sedan Lambohov till en för tiden helgjuten herrgårdsanläggning med mangårdsbyggnader, ekonomibyggnader, stall, park och trädgårdar. Mangårdsbyggnaderna

är ritade av en av tidens mest välkända arkitekter, Jean Eric Rehn. Inför ombyggnationerna revs den tidigare 1600-talsgården. Runt mangårdsbyggnaderna och gårdsplånen restes ett högt järnstaket med portar mellan huvudbyggnaden och flyglarna samt åt väst ut mot landsvägen. Därefter, under 1800-talets senare del och början av 1900-talet, har några större ekonomibyggnader tillkommit (Hagsten 2003; Ridderstad 1875-1880:329). Herrgården är kommunalägd sedan 1966 och förklarades året därpå som byggnadsminne.

Kartan från 1717 ger en bild av hur gården och omgivningarna såg ut före ombyggnationerna i mitten av 1700-talet. Ytan precis norr om huvudbyggnaden och norra flygeln har dels brukats som betesmark för får (*"lambtompt"*) och dels som ett odlingsland där det har odlats någon slags hampväxt (*"hamppeland"*). I kartbeskrivningen nämns att samma yta innan dess har varit en trädgård beväxt med körsbärsträd (*"en gammal körssebärs trädgård"*), när i tid framgår inte i mer detalj.

Figur 4. Geometrisk avmätning från 1717, rektifierad.

Figur 5. Arealavmätning från 1843, rektifierad.

Figur 6. Häradsekonomiska kartan från 1868-77, rektifierad.

På andra sidan gårdshuset åt söder, strax utanför aktuellt undersökningsområde, låg en trädgård där det enligt uppgift ska ha vuxit päron-, äpple- och körsbärsträd. I trädgården fanns också "kåbl och kryddequarter", d v s trädgårdsland med grönsaker och kryddväxter. Öster om mangårdsbyggnaderna sträckte sig åkermarker.

Ytan norr om huvudbyggnaden kom senare, efter 1700-talets ombyggnationer, istället att användas som en väg upp mot säteriet, vilket den fortfarande används som idag. Ytan norr om norra flygeln utgörs enligt kartbeskrivning från 1843 av "bördig ängvall". Idag är där en trädgård, vilket det varit sedan åtminstone mitten av 1900-talet (figur 7). Åkermarken öster om mangårdsbyggnaderna blev parkområden.

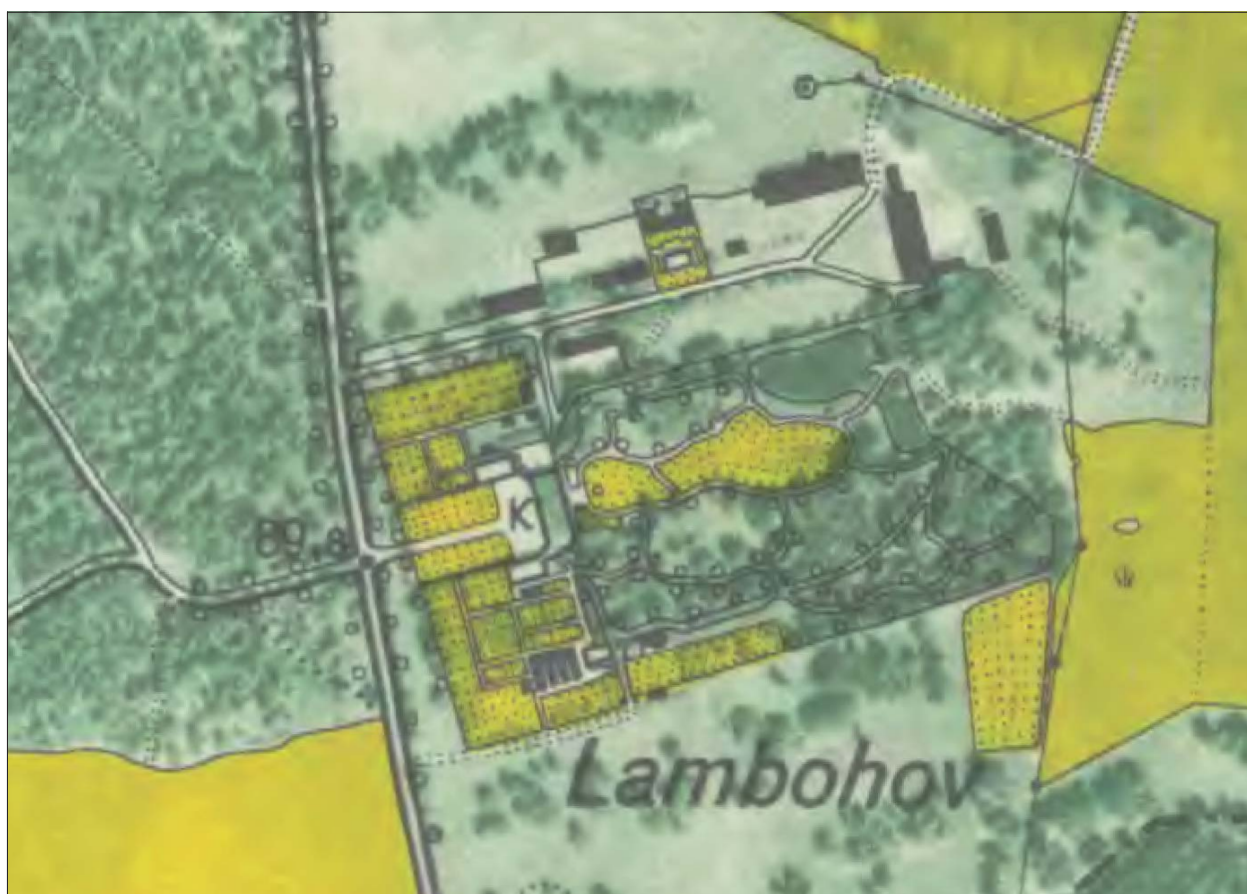
Gårdsplanen är densamma sedan åtminstone 1670-talet.

Fornlämningsmiljön

Slakaåsen är rik på fornlämningar. De ovan mark synliga fornlämningarna utgörs framförallt av gravar och stensträngar, vilka i huvudsak dateras till bronsålder och äldre järnålder. En del av fornlämningarna kan också knytas till den yngre järnåldern.

Allra närmast säteriet finns ett gravfält med beteckningen L2010:1920 (RAÄ Slaka 87:1). Ca 200 m västerut låg tidigare ett undersökt och borttaget gravfält, L2010:2372 (RAÄ Slaka 54:1) och bredvid det återfinns idag en färdväg i form av hålväg, L2010:2590 (RAÄ Slaka 249:1). Ett par hundra meter söder om Slaka kyrka ligger en av de största domarringarna i länet, Slaka domarring (L2010:1988; RAÄ Slaka 69:1).

Många av områdets ensamliggande gravar tros ha varit del av större gravfält som i senare tid har kommit att röjas bort för odling och blivit utsatt för förstörelse. I en skriftsväxling mellan amanuens Cnattingius på Östergötlands museum och dåvarande riksantikvarien under åren 1924-25, som finns förvarad i museets topografiska arkiv, påtalas den pågående förstörelsen av "gravfältet vid Slaka kors". Platsen som åsyftas är området för de

Figur 7. Ekonomiska kartan från 1947, rektifierad.

kvarliggande fornlämningarna RAÄ-nr 49:1-6, 68:1-2, 69:1, 70:1-8 och 71:1-3. Något tidigare, under år 1869, omnämner Nordenskjöld en mindre domarring som tidigare röjts bort ca 50 m sydöst om Slaka domarring. Mycket talar för att gravfälten i området redan under tidigt 1900-tal varit mycket skadade av bortodling, röjning och vandalism (Svarvar och Löfgren Ek 2018).

Vid sidan av gravar finns flera runstenar i området. I en av säteriets ekonomibygnader finns en möjlig runsten, samt en del av en annan runsten, inmurade i husgrunden (RAÄ Slaka 150:1-2). Vid Slaka kyrka står idag två runstenar och ett runstensfragment (RAÄ Slaka 52:1-3). Det finns också uppgifter om att det ska ha funnits ytterligare, nu förkomna, runstenar i området (Ibid 2018).

Från tidigt 1800-tal finns även uppgifter om att en ekkistegrav ska ha hittats i samband med grustäktssamhet vid Slakaåsen. Enligt de knappa fynduppgifterna ska det i ekkistan ha legat ett människoskelett med bevarat huvudhår och fragment av svärds klinga daterat till äldre bronsålder. Möjligt är att graven hittades i en numera bortgrävd gravhög (Ibid 2018).

Tidigare arkeologiska undersökningar

Under de senaste decennierna har en del arkeologiska utredningar och undersökningar utförts i närområdet. En utredning etapp 1 företogs under 2003 i formen av områdesprogram för Lambohov, Slaka och Skeda inför arbetet med en fördjupad översiktsplan (Lundqvist 2003).

Vid Slaka skola har fyra utredningar och förundersökningar utförts under slutet av 1990-tal samt 2007 och 2010 för utbyggnad av skolbyggnader. Vid undersökningarna har det bland annat framkommit skadade gravgömmor med brända ben (RAÄ Slaka 299), mörkfärgningar och kulturlager (Lindberg 2008)

Inom ett område söder om Slaka skola utfördes under 2018 en utredning etapp 1 med anledning av kommunens detaljplanearbete (Svarvar och Löfgren Ek 2018). En föreslagen yta i utredningen gick vidare till utredning etapp 2 med anledning av Slaka skolas planer på en ny skolbyggnad. Utredningen utfördes under 2019 av Östergötlands museum. När sökschakt drogs över ytan framkom fem anläggningar, varav en grop och fyra mörk- och sotfärgningar (Olofsson 2019).

RAÄ-nr Slaka	L-nummer
49:1	2011:6340
49:2	2010:2453
49:3	2011:6339
49:4	2010:3061
49:5	2010:2509
49:6	2010:2508
52:1	2010:2956
52:2	2010:2900
52:3	2010:2957
68:1	2010:2595
68:2	2010:1987
69:1	2010:1988
70:1	2010:1981
70:2	2010:2582
70:3	2010:1983
70:4	2010:2596
70:5	2010:2007
70:6	2010:2583
70:7	2010:2609
70:8	2010:2008
70:9	2010:1993
71:1	2010:2593
71:2	2010:2594
71:3	2010:2011
150:1	2010:3053
150:2	2010:2516
299	2008:334

Syfte och frågeställningar

Syftet med schaktningsövervakningen var i första hand att förhindra att fornlämning skadades, men om inte det var möjligt skulle berörda lämningar och kulturlager dokumenteras på ett vetenskapligt arbetssätt. Relevanta prov för analys skulle samlas in, likaså skulle fyndmaterial insamlas och registreras.

Utifrån gårdens historik, den fornlämningsrika närmiljön och det topografiska läget på Slakaåsen ansågs det sannolikt att det kunde finnas arkeologiska lämningar bevarade inom området för säteriet. Inför undersökningen förväntades gårdsrelaterade lämningar från säterifasen och/eller äldre tidsperioder. Det var också troligt att förhistoriska lämningar, såsom gravar och boplatslämningar, kunde påträffas.

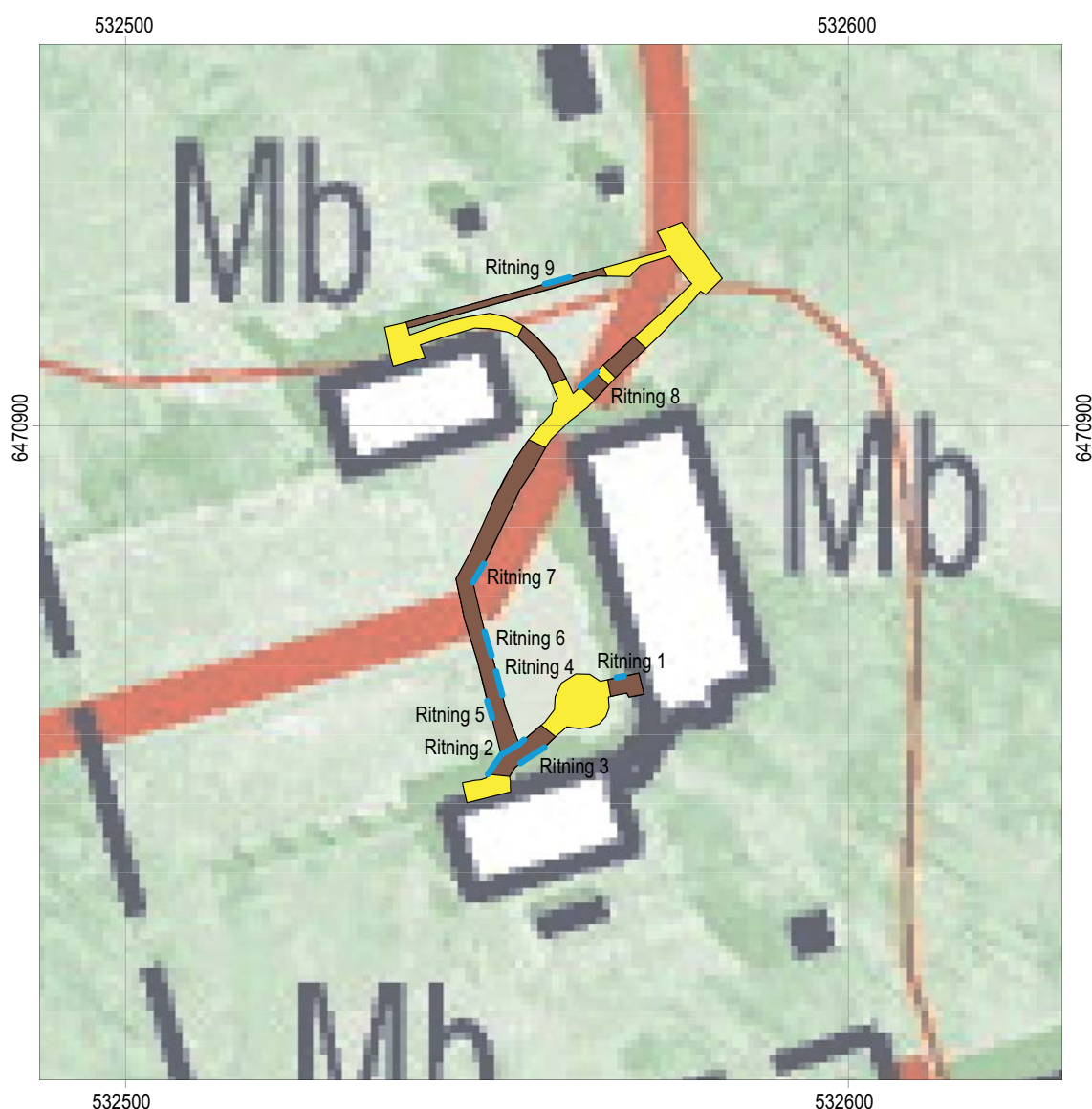
Metod, dokumentation och analyser

Till undersökningen ställdes därför ett antal frågeställningar som formulerades på följande sätt:

- Finns det lämningar på platsen efter 1600-talets karolinergård eller äldre bebyggelse och/eller aktiviteter kopplade till dessa? Vad är i så fall dess karaktär, funktion och datering?
- Med tanke på det fornlämningstäta området som omger säteriet ställs frågan huruvida det finns förhistoriska lämningar på platsen? Vad är i så fall dess karaktär, funktion och datering?
- Är det möjligt att se hur platsens brukande har förändrats över tid?

Fältarbetet genomfördes löpande i samband med schaktningsarbetet. Dokumentationen bestod av skriftlig beskrivning av upptagna schakt, profilritningar på ritfilm och fotografering. Sammanlagt ritades nio profiler som finns renritade i rapportens Bilaga 2. Schakten och profilritningarnas position mättes in dels med RTK-GPS och dels analogt som har digitaliserats i efterhand. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Inom ramen för undersökningen gjordes en kartanalys av historiskt kartmaterial för att få en förståelse för platsens karaktär, användning och utveckling över tid.

Figur 8. Schaktplan. Bruna områden i schakten visar utbredningen av bevarade kulturlager, som vid flera ställen var störda av tidigare schakt för ledningar m m. Det allra nordöstligaste schaktet visade inga bevarade lager utan endast recent påförd matjord följt av undergrunden. Blå streck markerar upprättade profilritningar. Skala 1:1000.

Vid undersökningen samlades prover in för arkeobotanisk analys. Analysen inriktades på funktionella aspekter så som markanvändning för att om möjligt komma åt hur ytorna runt herrgården har nyttjats. Den arkeobotaniska analysen utfördes av Stefan Gustafsson på Arkeologikonsult, Upplands Väsby och omfattade fem makrofossilprover: två st på gårdsplanen (Ritning 1, Lager 3; Ritning 3, Lager 6) och tre st utanför gårdsplanen, norr om huvudbyggnaden (Ritning 8, Lager 2; Ritning 9, Lager 3. Femte provet benämnt "Matjord" omtolkades senare och innehöll endast recent matjord). Analysrapporten återfinns under Appendix 1.

Undersökningsresultat och tolkningar

Sammantaget undersöktes ca 180 löpmeter schakt. Schakten hade en bredd på ca 2 m och grävdes ned till 1,1 - 1,7 m djup. Vid ett par ställen var schakten bredare, 7 - 10 m, och schaktdjupet större, ca 4 m, för att kunna ansluta till befintlig VA-ledning på gårdsplanen och för att anlägga fettavskiljaren i den nordöstliga gropen norr om huvudbyggnaden (se figur 8).

Schakt öppnades upp med grävmaskin mot södra flygelns norra vägg och huvudbyggnadens västra vägg. Schaktningen fortsatte sedan över gårdsplanen, ut genom portalen mellan huvudbyggnaden och norra flygel. Schakt öppnades sedan runt norra flygel, för att ansluta till dess norra vägg, och slutligen norr om huvudbyggnaden, i dagens uppfart till herrgården.

Vid undersökningen kunde det konstateras att det fanns bevarade kulturlager i större delen av schaktsträckan. Dock syntes många störningar i form av äldre ledningschakt och dräneringar med återfyllda jordmassor som visar att man har grävt en hel del vid herrgården tidigare. Det gällde främst runt byggnaderna och då speciellt runt portalen mellan huvudbyggnaden och norra flygel samt norr om huvudbyggnaden. Figur 8 visar i plan förekomsten av kulturlager i de öppnade schakten.

Steril nivå låg på varierande djup i området. På gårdsplanen på 0,4 - 0,8 m djup och utanför gårdsplanen – norr om huvudbyggnaden och norra flygel – på 0,8 - 1,0 m djup.

Den arkeobotaniska analysen visade att det har varit dåliga bevarandeförhållanden för subfossila växtrester på platsen (Gustafsson 2020). Det var bara ett av jordproven (Ritning 1, Lager 3) som visade bevarade växtrester (fragmentariska frön i oklar mängd), vilket bör noteras när analysresultatet granskas.

Nedan presenteras resultatet och tolkningar uppdelat under respektive område runt herrgården, d v s gårdsplanen, södra delen av gårdsplanen och norr om gårdsplanen. Resultatet redovisas "uppfifrån och ned", d v s från dagens marknivå ned till sterilen. För en mer detaljerad presentation av schaktens lagerföljder hänvisas till profilritningar.

Gårdsplanen

Spår efter ombyggnationen på 1760-talet

I hela schaktsträckan direkt under dagens gårdsplan ned till ca 0,4 - 0,7 m djup observerades lager bestående av sand, grus och småsten uppblandat med raseringskomponenter i form av tegel, kalkbruk, kalkkross och mindre sten till större block. Raseringskomponenterna fanns i högre koncentration i södra delen av gårdsplanen. Dessa lager tolkas som utfyllnadsmassor som har påförts i samband med byggnationen av den nuvarande herrgårdsanläggningen under 1760-talet för att jämna till gårdsplanen. De raseringskomponenter som var inblandat i sanden och gruset torde vara rester efter den tidigare 1600-talsgården som revs inför bygget av den nuvarande herrgården. Vid ett par ställen inom södra

Figur 9. Helen Romedabl dokumenterar östra schaktväggen i gårdsplanen. Foto mot NO, Linnéa Hernquist, ÖM.

delen av gårdsplanen syntes även nedbrutet trä i nedre delen av raserings- och utfyllnadslagren som likaså kan vara raserat material från samma byggnad (se Ritning 1, Lager 2 och Ritning 4, Lager 2).

Det tycks ha funnits ett varierat behov av att förändra, utjämna och fylla ut den dåvarande markytan vid tidpunkten för ombyggnationerna eftersom utfyllnadslagren var något tunnare centralt på gårdsplanen och kraftigare ut mot byggnaderna. Det syntes även i det varierade djupet som undergrunden framkom; i mitten av gårdsplanen på 0,4 - 0,6 m djup och ut mot byggnaderna på 0,7 - 0,8 m djup.

Äldre gårdsplansytor under den nuvarande

Under de påförda massorna påträffades bevarade kulturlager, som vid några ställen var flerskiktade, men som i övrigt låg som en kulturlagerhorisont. Det lager som utmärktes mest var den nedersta kulturlagerhorisonten som var avsatt direkt ovanpå undergrunden och som syntes i närmast alla schakt som öppnades på gårdsplanen (Ritning 1, Lager 3; Ritning 2, Lager 7; Ritning 3, Lager 6; Ritning 4, Lager 3; Ritning 6, Lager 2; Ritning 7, Lager 6). Lagret var 0,15 - 0,30 m tjockt och bestod av homogen gråbrun kulturpåverkad silt/sand med inslag av träkol, enstaka djurben och något tegelkross men i övrigt relativt fyndtomt. I södra delen av gårdsplanen syntes ett tunt beige sandigt lager ovanpå den gråbruna silten/sanden (se Ritning 2, Lager 6 och Ritning 3, Lager 5) som innehöll fynd av ett kritpipsskaft som utifrån rökkanalens diameter kan dateras till början av 1700-talet, omkring 1710 (efter tidsbestämning ur Åkerhagen 1985) (fynd nr 1). Fyndet har tillvaratagits.

Den äldsta kartan över platsen från år 1717 visar att gårdsplanen har varit densamma sedan åtminstone 1670-talet, när gården som föregick den nuvarande byggdes. De homogena kulturlagren utan några stora diskrepanser eller mängd fynd stämmer väl överens med en funktion som gårdsplansyta. Frånvaron av fynd och övrigt material ger bilden av att gårdsplanen har varit väl efterhållen och ”städad”.

Resultatet av makrofossilanalysen ger indikationer på att det nedersta kulturlagret kan innehålla förstärkande och marktäckande material. Ett av de två jordproverna som analyserades från det nedersta gråbruna silt-/sandlagret (Ritning 3, Lager 6) visade enbart, och en stor mängd, träkol från gran och granbarr (Gustafsson 2020). Enligt Gustafsson (2020) verkar det vara granris som har brunnit och som skulle kunna tolkas som någon form av marktäckning på gårdsplanen.

I södra delen av gårdsplanen syntes sten i den nedre delen av det gråbruna silt-/sandlagret (Ritning 2, Lager 7), men det är oklart om det rör sig om rest efter stenvägg eller om lagret har uppblandats med sterilens grus och sten. Det går därför inte säkert att säga om gårdsytan har varit stenlagd eller inte.

Det andra jordprovet samlades in från gårdsplanen i närheten av huvudbyggnaden (Ritning 1, Lager 3). Analysen visade att det var dåliga bevarandeförhållanden för subfossila växtrester. Inga hela frön syntes i analysen utan bara fragment, varför det endast gick att säga vilka sorts arter och inte antalet mängd frön per art. Lagret innehöll växtrester efter ogräs/örter (trampört, svinmålla, groblad, snärjmåla och jordrök) samt vildvin (Gustafsson 2020). Med tanke på närheten till gårdens odlingar och trädgårdar som låg på andra sidan södra flygeln och huvudbyggnaden är det inte helt orimligt att växtrester syns i jordmaterialet i gårdsplanen. Möjligt är också att det kan ha legat en plantering intill huvudbyggnadens vägg eller att jord har flyttats från trädgården (se figur 4, karta år 1717). Eftersom bevarandeförhållandena var av dåliga och inga övriga prov hade bevarade växtmaterial är det dock svårt att fastställa.

Sammantaget bör lagren ses som äldre gårdsplansytor, som vid tillfälle kan ha varit förstärkta med bränt rismaterial, från tiden före ombyggnationerna vid 1760-talet, d v s sista delen av 1600-talet och första halvan av 1700-talet. I samband med att herrgården sedan byggdes på 1760-talet har marken kraftigt fyllts upp och jämnats till med sand- och grusmaterial uppblandat med rivna rester efter 1600-talsgården.

Figur 10. Möjlig sylsten med en flathuggen yta funnen vid schaktning i utfyllnadslagren i södra delen av gårdsplanen. Foto Linnéa Hernqvist, ÖM.

Södra delen av gårdsplanen

I de schakt som öppnades i södra delen av gårdsplanen (invid södra flygelns norra vägg fram till ca 10 m åt N in på gårdsplanen) observerades en större mängd raseringskomponenter (sten, tegel, kalkbruk m m) i det översta utfyllnadslagret (från dagens markyta ned till 0,4 - 0,7 m djup) jämfört med övriga delar som undersöktes. Stenarna var i knytnävsstorlek upp till större block som var ca 0,6 - 0,7 m i storlek. Somliga av de större stenarna var bearbetade, som en med flathuggen yta (se figur 10).

Stenarna tolkas som syllstenar som tillsammans med övrigt raseringsmaterial sannolikt har varit en del av den rivna 1600-talsgården som blandats ut i utfyllnadsmassorna av sand och grus.

Ca 8 m in på gårdsplanen från södra flygelns norra vägg, på 0,3 - 0,4 m djup, fanns en speciellt hög koncentration av samma kraftiga syllstenar som låg något närmare varandra än övriga (se Ritning 5). Med tanke på att de låg inom det översta påförda utfyllnadslagret på grunt djup, och relativt glest, uppfattades det inte som någon slags grundmur in situ utan snarare som omrörda grundstenar.

I schaktmassorna i samband med schaktning i södra delen av gårdsplanen hittades, och tillvaratogs, en skärva av kinesiskt porslin av s k cappuccino-typ (fynd nr 5). Typen hör hemma i 1700-talets andra hälft (muntlig uppgift Helen Romedahl). Dessvärre kan inte skärvan härledas till något av lagren.

Norr om mangårdsbyggnaderna (utanför gårdsplanen)

Spår efter odling under dagens grusväg

Schakt drogs utanför gårdsplanen, norr om huvudbyggnaden och norra flygel, i uppfarten till herrgården (grusväg). Liksom på gårdsplanen (se ovan) har den äldre marknivån fyllts upp i samband med anläggandet av 1700-talsherrgården. Materialet bestod av sand och grus uppblandat med samma typ av raseringsmaterial som på gårdsplanen (tegel, kalkbruk m m). Lagret var 0,4 - 0,6 m tjockt och framkom under dagens grusväg. I schakten i närheten av norra flygel innehöll lagret mer tegel och kalkbruk.

De påförda sand- och gruslagren hade en tydlig gräns ned mot underliggande kulturlager som bestod av en enskiktad horisont av homogen gråbrun humös silt, 0,2 - 0,3 m tjockt. Lagret innehöll träkol, djurben, enstaka tegelkross och murbruk (Ritning 8, Lager 2 och Ritning 9, Lager 3). Lagret var något mer heterogent

och mörkt i schakten nära byggnaderna. Under lagret låg steril mark. Nedre gränsen mellan lagret och sterilen var diffus. För utbredning i plan se figur 8.

Vid rensning av schaktkanten inför dokumentation (Ritning 8) framkom i kulturlagret (Lager 2) fynd av ett kritpipsskaft, en bit fajans och en bit vitglaserat rödgods (se fyndtabell, Bilaga 1). Kritpipsskaftet kan utifrån rökkanalens diameter dateras till början av 1700-talet, sannolikt omkring 1710-tal (efter tidsbestämning ur Åkerhagen 1985) (Fynd nr 2). Sammantaget kan fynden grovt dateras till 1600-1700-tal. Samtliga fynd tillvaratogs.

Lagret hade karaktären av matjord som infiltrerats ned mot sterilen. Gustafsson (2020) har analyserat två jordprov från lagret som visat ett innehåll av träkol från björk, ek och tall. Där fanns även gott om tegelkross, obrända ben och fiskben. Benen kan enligt Gustafsson tolkas som hushållsavfall som kan ha slängts ut för att öka näringsinnehållet i jorden som en form av gödsling

Figur 11. Schakt i grusvägen norr om huvudbyggnaden. Under ca 0,6 m av påförda grus- och sandlager låg ett mörkare, matjordsaktigt lager som var 0,2 - 0,3 m tjockt, infiltrerat nedtill mot undergrunden därunder (se figur 8 & 12 för utbredning i plan). Foto mot NO, Linnéa Hernqvist, ÖM.

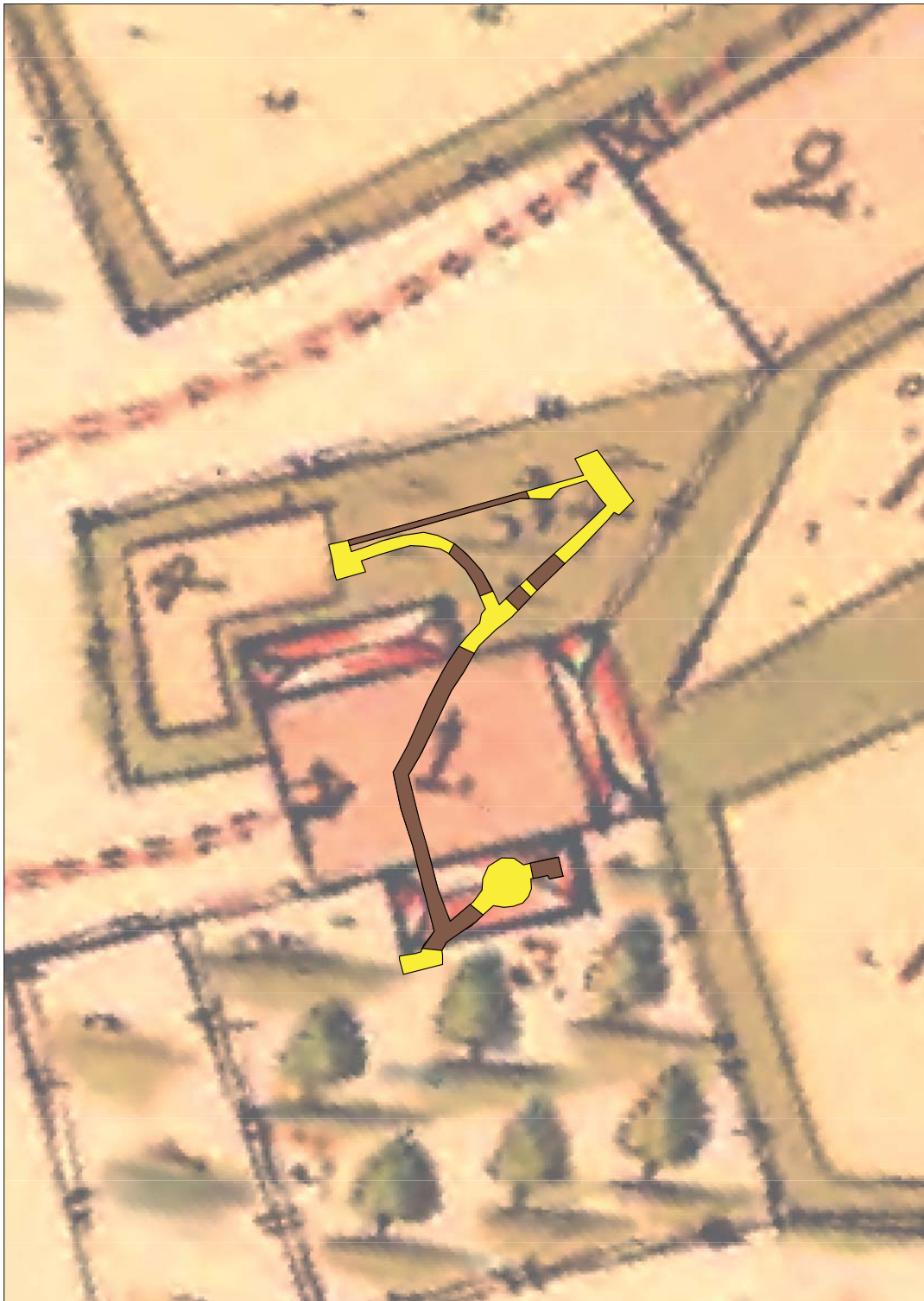

Fig 12. Schaktplan med bevarade kulturlager mot bakgrund av rektifierad 1717 års karta. Kartan har rektifierats efter kända punkter och ska ses som en tolkning, vilket är viktigt att ha i åtanke när kartmaterialet studeras. Kartan har möjlighet att ge ungefärlig bild hur det såg ut vid tidpunkten i fråga. Skala 1:1000.

Schakten norr om husen går genom fält som då nyttjades för bete och odling (fälten med nr 4). Övriga schakt går över dåvarande gårdsplan. Enligt kartan ska den södra 1600-talsflygeln ha stått längre in på gårdsplanen än vad nuvarande flygel gör. Med andra ord ska de aktuella schakten ha grävts där föregående flygeln har stått fram till mitten av 1700-talet. Det stämde dock inte överens med vad som kom fram i schakten – samma kulturlager efter gårdsplansytan från 1600-tal och första halvan av 1700-tal fortsatte även i den delen av gårdsplanen (se Ritning 2 & 3). Om ett hus stått där vid samma tid kan man tänka sig att gårdsplanslagren skulle upphöra och istället utgöras av rester efter t ex golvytor eller grundmur in situ. Utifrån det arkeologiska materialet är det snarare troligt att den föregående flygeln har legat något mer åt söder.

(Gustafsson 2020). I kartmaterial från år 1717 står skrivet att ytan norr om gårdsbyggnaderna vid samma tid har använts som dels betesmark ("lambtompt"), dels som odlingsyta för hampa ("hamppeland") (se figur 4). Där nämns också att ytan tidigare har använts som körsbärsträdgård.

Det arkeologiska materialet, makrofossilanalysen och kartmaterialet ger en samstämmig bild om hur ytan norr om mangårdsbyggnaderna har använts tiden före ombyggnationerna under 1760-talet. Lagret är sannolikt en äldre marknivå från 1600-talet till första halvan av 1700-talet när ytan brukades på olika sätt genom odling och bete. Även om inget fynd med äldre datering än så framkom vid schaktningen är det möjligt att ytan kan ha odlats sedan längre tillbaka, men det är osäkert eftersom inget i det arkeologiska materialet kunde fastställa det.

Under 1760-talet fylldes sedan marken upp och ytan kom då istället att användas som väg upp till herrgården, vilket den gör än idag (se figur 5).

Slutsatser

Till undersökningen ställdes frågor huruvida det fanns lämningar efter 1600-talets gård eller äldre bebyggelse, och/eller aktiviteter kopplade till bebyggelsen. Frågan var också om det fanns förhistoriska lämningar på platsen. Om möjligt skulle dess karaktär, funktion och datering utredas. En annan fråga, också rörande funktionella aspekter, var om det var möjligt att se hur platsen har brukats över tid.

Undersökningen visade på omrörda, raserade rester i form av bland annat grundstenar från den tidigare gårdsbyggnaden från 1670-talet. Materialet var inblandat i utfyllnadslagret som framkom direkt under dagens marknivå i alla schakt. Byggnadsresterna var något mer koncentrerade i södra delen av gårdsplanen. Det gick inte att se några äldre byggnadslämningar än så, eller aktiviteter kopplade till dessa, från historisk tid. Inga förhistoriska lämningar kunde konstateras vid undersökningen. Det är dock inte omöjligt att ytan kring en så pass långlivad gård som Lambohov kan ha blivit omgrävd och "tillfixad" vid tidigare tillfällen och att eventuella äldre lager eller andra lämningar kan ha blivit avskalade.

Det var däremot möjligt att se hur de områden som schaktningen berörde har använts under 1600-talet och första delen av 1700-talet. Gårdsplanen har varit densamma som idag, medan ytan norr om huvudbyggnaden och norra flygeln användes som trädgård, odling och bete.

De stora förändringar som herrgården sedan genomgick under 1760-talet – initierade av ägare Karl Sinclair och ritade av Jean Eric Rehn – syntes tydligt i det arkeologiska materialet. Detta i form av de tjocka, påförda utfyllnadslagren uppblandat med de raserade byggnadsresterna. Spåren visar att ytan har omformats kraftigt. Gårdsplanen fortsatte att ha samma utbredning som förut, medan en väg anlades norr om huvudbyggnaden där marken tidigare har brukats. Vägen används som uppfart än idag.

Åtgärder

Östergötlands museum föreslår att området för de påträffade lämningarna registreras som fornlämning i form av bytomt/gårdstomt.

Referenser

- Hagsten, M. 2003. Byggnadsbeskrivning med åtgärdsförslag, Lambohov. Östergötlands museum, rapport 105:2003.
- Lindberg, R. 2008. Slaka skola, Samlingsrapport. RAÄ 299, Slaka socken, Linköpings kommun, Östergötlands län. Arkeologiska undersökningar. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2008:113.
- Lundqvist, L. 2003. Slaka-Skeda. Utredning inför områdesprogram för Lambohov-Slaka-Skeda, Linköpings stad och kommun, Östergötland. Arkeologisk utredning etapp 1. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Öst 2003:47.
- Olofsson, A. 2019. Arkeologi vid Slaka skola. Invid RAÄ-nr Slaka 71:2 (L2010:2594) m.fl. Arkeologisk utredning etapp 2. Rapport2019:58.
- Ridderstad, A. 1875-80. Beskrifning öfver Östergötland. Historiskt, geografiskt och statistiskt lexikon öfver Östergötland. [Elektronisk resurs]
- Riksantikvarieämbetet (RAÄ). Riksintressen för kulturmiljövård. Östergötlands län (E). Uppdaterat 2016. [Elektronisk resurs]
- Svarvar, K och Löfgren Ek, A. 2018. Slaka skola. RAÄ-NR. 68:1-2 och 71:1-3 samt L2018:38 och L2018:39, Slaka 3:1 och Lambohov 2:20, Slaka socken, Linköpings kommun, Östergötlands län. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2018:19.
- Åkerhagen, Arne (1985). Kritpipor. [Ny, omskriven och utök. uppl.] [Handen]: A. Åkerhagen i samarbete med Svenska tobaks AB

Lantmäteriakter

- Arealavmätning, 1717. Kartakt: Slaka socken Landbohov nr 1. Lantmäteristyrelsens arkiv.
- Arealavmätning, 1843. Kartakt: 05-SLA-55. Lantmäterimyndigheternas arkiv.
- Häradsekonomiska kartan, 1868-77. Kartakt: Linköping J112-45-3. Rikets allmänna kartverks arkiv.
- Ekonomiska kartan, 1947. Kartakt: Slaka J1338F4h48. Rikets allmänna kartverks arkiv.

Appendix 1

ARKEOBOTANISK ANALYS AV JORDPROVER FRÅN LAMBOHOV SÄTERI, FASTIGHET LAMBOHOV 2:23, LINKÖPING KOMMUN, ÖSTERGÖTLAND

Beställare: Östergötlands museum
Analys: Stefan Gustafsson 2020

Bakgrund

På uppdrag av Östergötlands museum utförde Arkeologikonsult en arkeobotanisk analys av fem prover från Lambohov säteri, Östergötland. Proverna samlades in i samband med en arkeologisk undersökning. Lämningarna daterades till 1600-tal och 1700-tal. Lämningarna utgjordes av kulturlager och rester efter gårdsbyggnaden som revs i samband med bygget av den nuvarande herrgården på 1760-talet. De undersökta schakten går i gårdsplan (samma sedan åtminstone 1600-talet) samt utanför gårdsplanen runt byggnaderna.

Stratigrafin var okomplicerad. Första ca 0,5-0,7 m under dagens nivå är tolkade som påförda utfyllnadsmassor vid bygget av den nuvarande herrgården (1760-tal). Därunder kommer kulturlager som breder ut sig över området med någorlunda liknande karaktär sett med blotta ögat, på ungefär samma djup. Det är tolkat som en tidigare marknivå innan bygget på 1760-talet, dvs troligtvis från första halvan av 1700-tal alternativt sent 1600-tal (fynd av kritpipa och keramik). De fyra första makroproverna i tabellen är tagna från det lagret. Under lagret kom undergrunden.

Syfte och metod

Den arkeobotaniska analysen inriktades på funktionella aspekter som markanvändning. Tyvärr var bevaringsförhållande för subfossilt växtmaterial dåligt och endast ett av proverna innehöll identifierbara växtrester.

Proverna våtsiktades i såll med en maskstorlek av 0,5 mm och 0,2 mm. Förkolnat material lufttorkades medan oförkolnade växtrester förvarades fuktigt. Vid artbestämningen användes mikroskop med en förstoring från 4-600 gånger samt referenssamling och referenslitteratur (bl.a. Berggren 1969/1981; Jacomet 2006; Digital Seed Atlas of the Netherlands, Schweingruber 1978/1990; www.woodanatomy.ch).

Lager 3 Ritning 1

Bevaringsförhållandena verkar varit relativt dåliga för subfossila växtrester. Inga hela frön påträffades utan bara fragment vilket gör att det inte går att fastställa antlet frö per art (figur 1).

Lager 6 Ritning 3

Provet innehöll enbart träkol från gran och granbarr. Det verkar som om det varit granris som brunnit vilket skulle kunna vara rester efter någon form av marktäckning

Lager 2 Ritning 8

Provet innehöll träkol från gran samt förkolnade granbarr. I provet hittades även gott om tegelkross, obrända ben och fiskben.

Granriset kan vara rester efter någon form av marktäckning medan benen tolkas som hushållsavfall. Hushållsavfallet kan ha slängts ut för att öka näringsinnehållet i jorden som en form gödning. Möjligen kan lagret tolkas som någon form av odlingsjord.

Lager 3 Ritning 9

Provet innehöll träkol från björk, ek och tall samt oförkolnade trärester från tall. I provet hittades även gott om små obrända benfragment.

Lagret innehåller en del hushållsavfall men mer än så går inte säga.

Matjordslagret

Provet innehöll mycket rötter, insektsrester, ben från gnagare och maskkokonger. Bioturbationen i lagret har varit kraftig och blandat om lagret. Inga frön fanns bevarade i lagret eftersom bevaringsförhållandena har varit dåliga.

LAGER	3	5	2	3	MATJORD
RITNING	1	3	8	9	
VÄXTMAKROFOSSIL					
SVINMÅLLA	29				
TRAMPÖRT	12				
GROBLAD	6				
JORDRÖK	10				
SNÄRJMÄRA	27				
VILDVIN	4				
VEDART					
BJÖRK				5	7
Ek	1			16	
GRAN	3	30	30		
GRANBARR		100+	100+		
TALL	5			30	4
OFÖRKOLNAD TALL				26	
OBESTÄMT KOL				9	3
ÖVRIGT					
BEN			X	X	
FISKBEN			X		
TEGEL			X		

FIGUR 1. ARTLISTA

Litteratur

BERGGREN, G. 1969. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 2: Cyperaceae. Swedish natural Science Research Council, Stockholm.

BERGGREN, G. 1981. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 3: Salicaceae–Cruciferae. Swedish Museum of natural History, Stockholm.

Hemsida, Digital Seed Atlas of the Netherlands:
<http://seeds.eldoc.uu.nl/?pLanguage=en>

JACOMET, S. 2006. Identification of cereal remains from archaeological sites. Archaeobotany Lab, IPAS, Basel University. Opublicerat kompendium.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1978. *Microscopic Wood Anatomy. Structural variability of stems and twigs in recent and subfossil woods from Central Europe*. Zug, Switzerland.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1990. *Anatomy of European woods*. Paul Haupt förlag, Bern, Stuttgart, Wien.

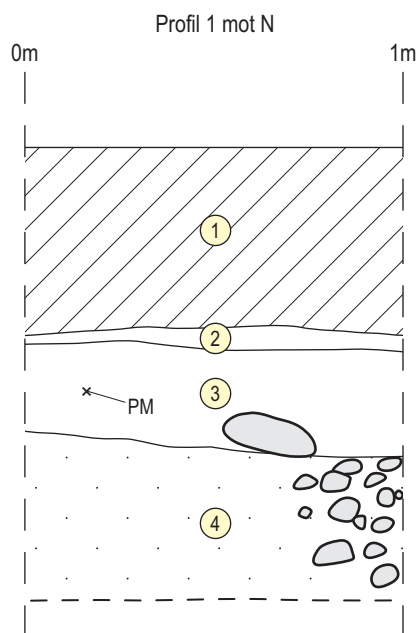
Hemsida, wood anatomy of Central European species:
www.woodanatomy.ch

Bilaga 1. Fyndlista

Fynd	Material	Typ	Föremål	Del	Dekor	Antal	Vikt (g)	Lager	Schakt/ritning	Lokal
1	Lera	Vitlera	Kritpipa	Skaft		1	1,2	5	Ritning 2	Lambohov säteri (Lambohov 2:23)
2	Lera	Vitlera	Kritpipa	Skaft		1	1,6	2	Ritning 8	Lambohov säteri (Lambohov 2:23)
3	Keramik	Yngre rödgods	Fat?	Buk	Engobe, vitlera	1	10,3	2	Ritning 8	Lambohov säteri (Lambohov 2:23)
4	Keramik	Fajans	Kärl	?	Tennglasyr. Vit	1	5	2	Ritning 8	Lambohov säteri (Lambohov 2:23)
5	Keramik	Porcelain, kinesiskt	Kopp?	Buk	Cappuccinotyp	1	1,1	-	-	Lambohov säteri (Lambohov 2:23)

Anmärkning	Insamlingsdatum	Signatur
Datering utifrån röckanalens diameter (2 mm): ca 1710 (Åkerhagen 1985)	2019-11-26	HR
Datering utifrån röckanalens diameter (2 mm): ca 1710 (Åkerhagen 1985)	2019-12-02	LH
Datering: 1600-1700-tal	2019-12-02	LH
Datering: 1600-1700-tal	2019-12-02	LH
Lösfynd i schakt på gårdsplan. Datering: 1700-talets andra hälft	2019-11-26	HR

Bilaga 2. Ritningar

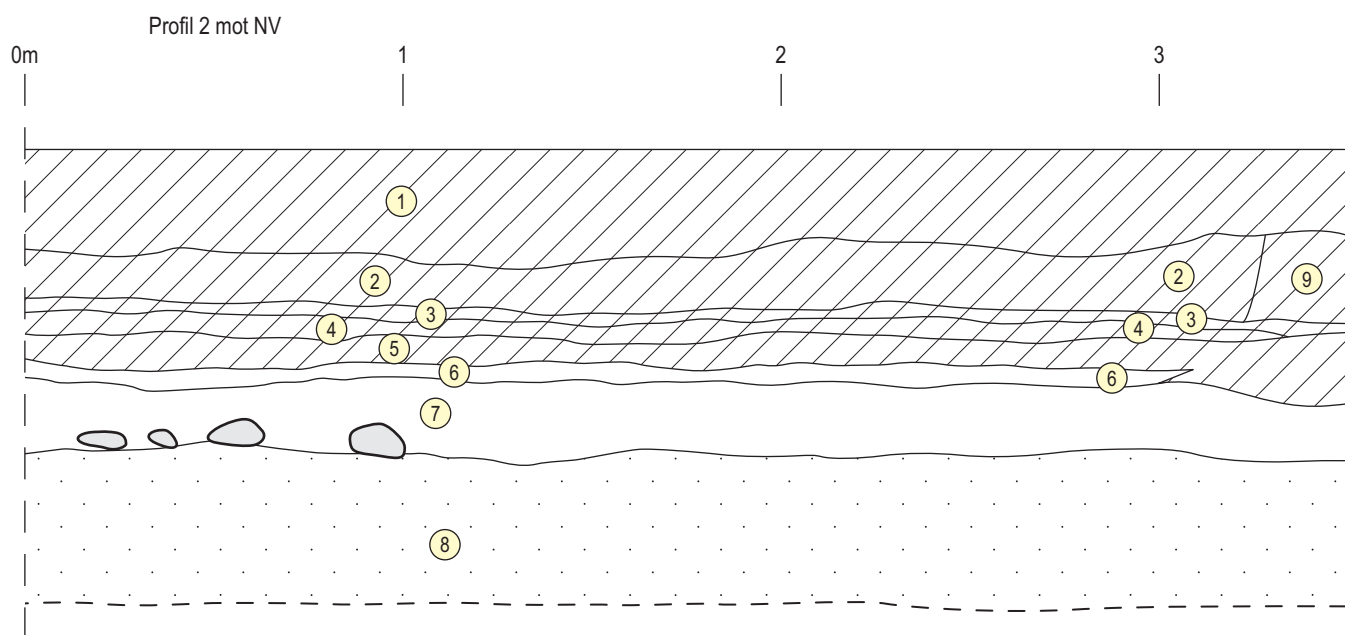

1. Sand och grus blandat med raseringskomponenter.
2. Grå siltig humös sand. Lins av nedbrutet trä?
3. Kulturpåverkat lager av gråbrun siltig sand, något lerig. Enstaka djurben, träkol, tegel- och glasbitar. I övre delen av lagret på 0,5-0,6 m dj låg lösa stenar. Ev. rest efter stenläggning?
4. Sterilen (gulbrun stenig sand).

Lambohovs säteri
Lambohovs socken
Linköpings kommun, Ög

Profilritning 1
Skala 1:20
Dnr 0290/19
2019-11-26 Linnéa Hernqvist
Renritning Lasse Norr

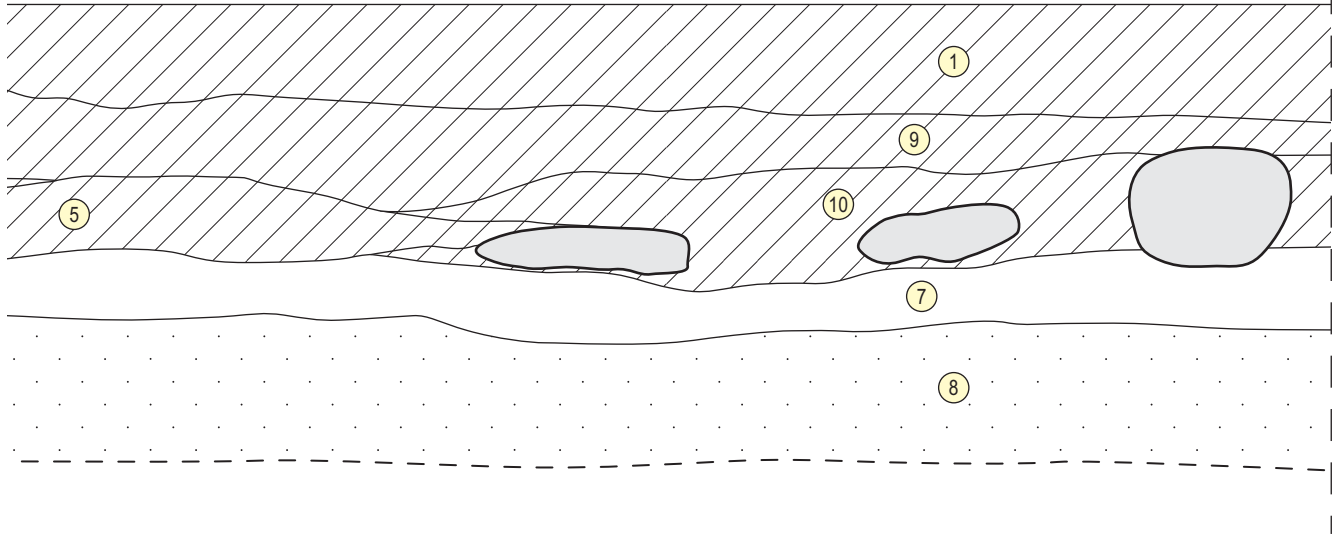
1. Sand och grus blandat med raseringskomponenter
2. Grågul sand, infiltrerad med matjord
3. Beige sand
4. Grå grusig och något siltig sand. Inslag av träkol
5. Grå sand med innehåll av raseringskomponenter i form av tegelsmul. Även träkol och sten
6. Beige sand. Fynd av kritpipsskaft (Fynd 1)
7. Homogen brun kulturpåverkad sand. Innehåll av träkol.
Ner mot lagrets botten syns en del sten; ev rest av gårdsläggning alt uppblandat med sterilen
8. Sterilen (grusig och stenig)
9. Beige sand
10. Grå silt med raseringskomponenter i form av kalksmul, kalkbruk och tegel, ev ett fragment lerklining

4

5

6

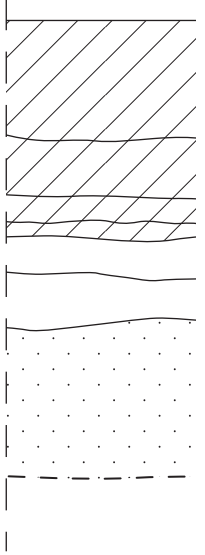
7m

Lambohovs säteri
Lambohovs socken
Linköpings kommun, Ög

Profiliritning 2
Skala 1:20
Dnr 0290/19
2019-11-26 Helén Romedahl
Renritning Lasse Norr

4m

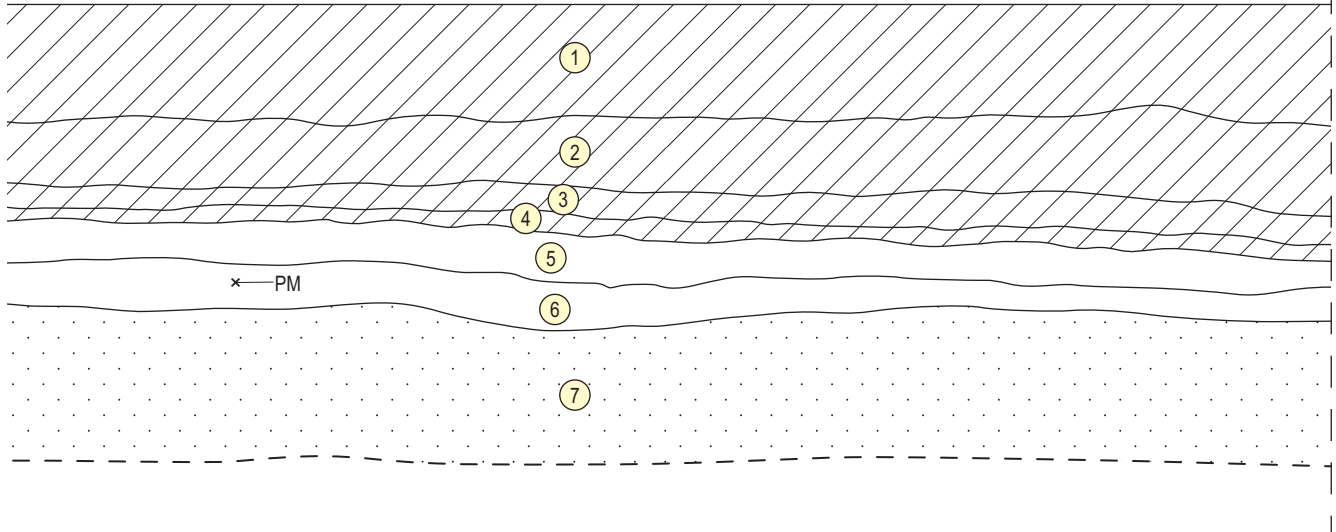
Profil 3 mot SÖ

3

2

1

0m

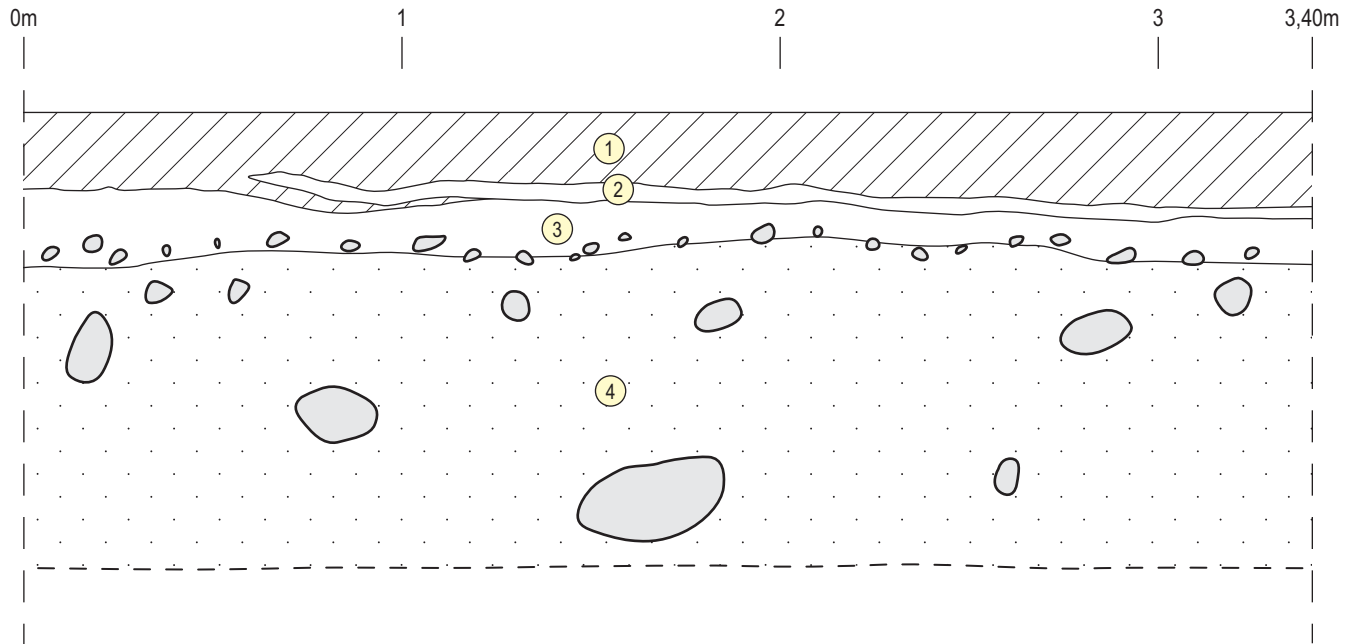
1. Sand och grus blandat med raseringskomponenter
2. Grå siltig sand. Innehåll av enstaka tegelkross och kol
3. Beige sand med innehåll av raseringskomponenter som kalkbruk och träkol
4. Mörkgrå, möjligen något sotig sand med raseringskomponenter
5. Beige homogen sand
6. Homogen brun kulturpåverkad sand. Innehåll av träkol
7. Sterilen (grusig och stenig gulbrun sand)

Lambohovs säteri
Lambohovs socken
Linköpings kommun, Ög

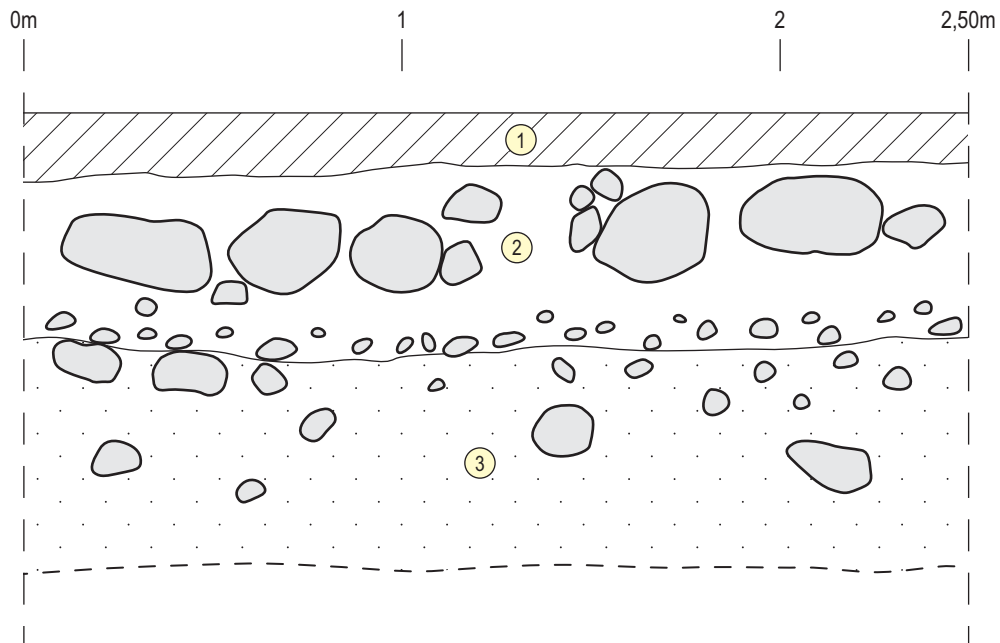
Profilritning 3
Skala 1:20
Dnr 0290/19
2019-11-26 Helén Romedahl
Renritning Lasse Norr

Profil 4 mot Ö

Profil 5 mot V

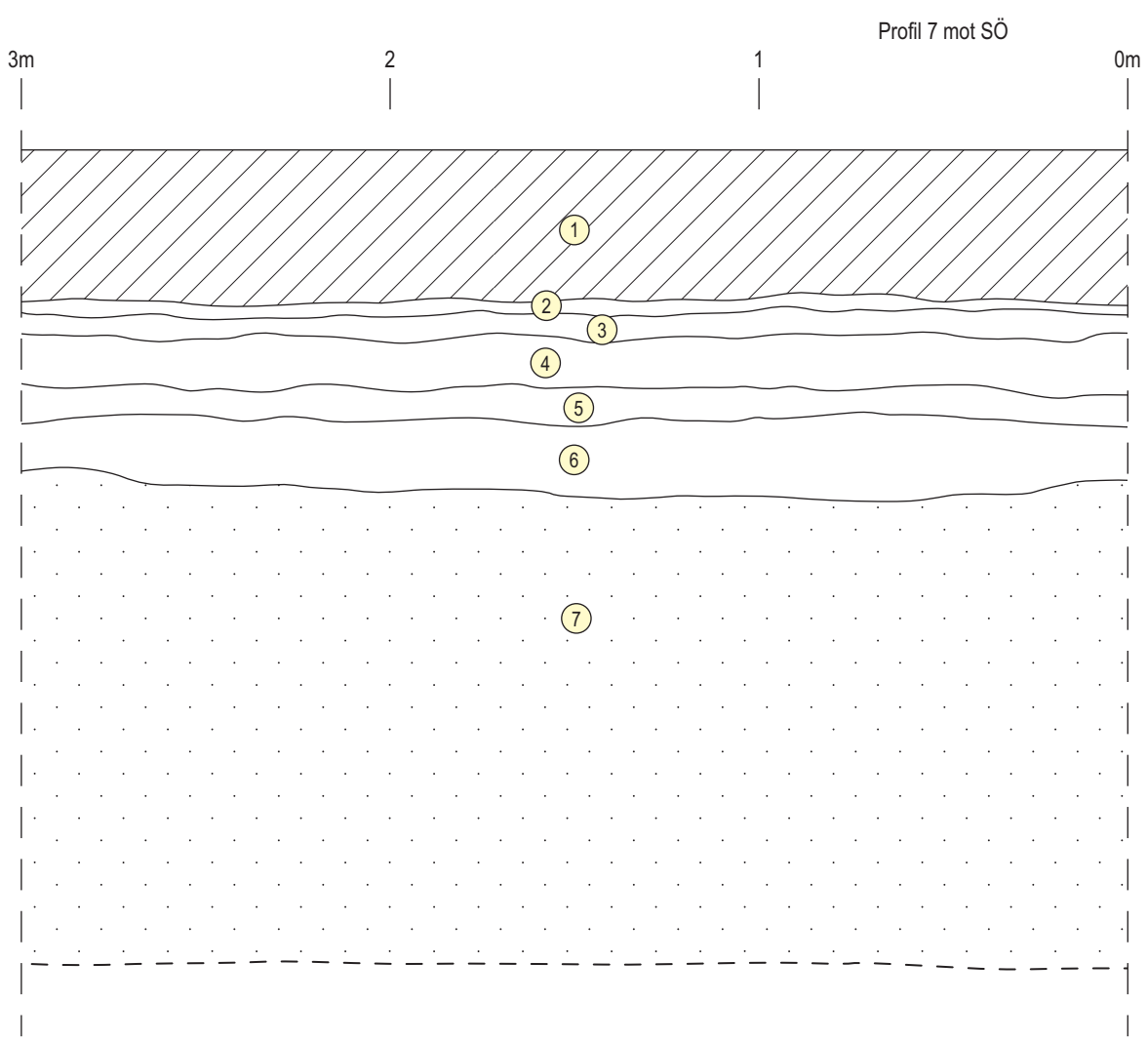
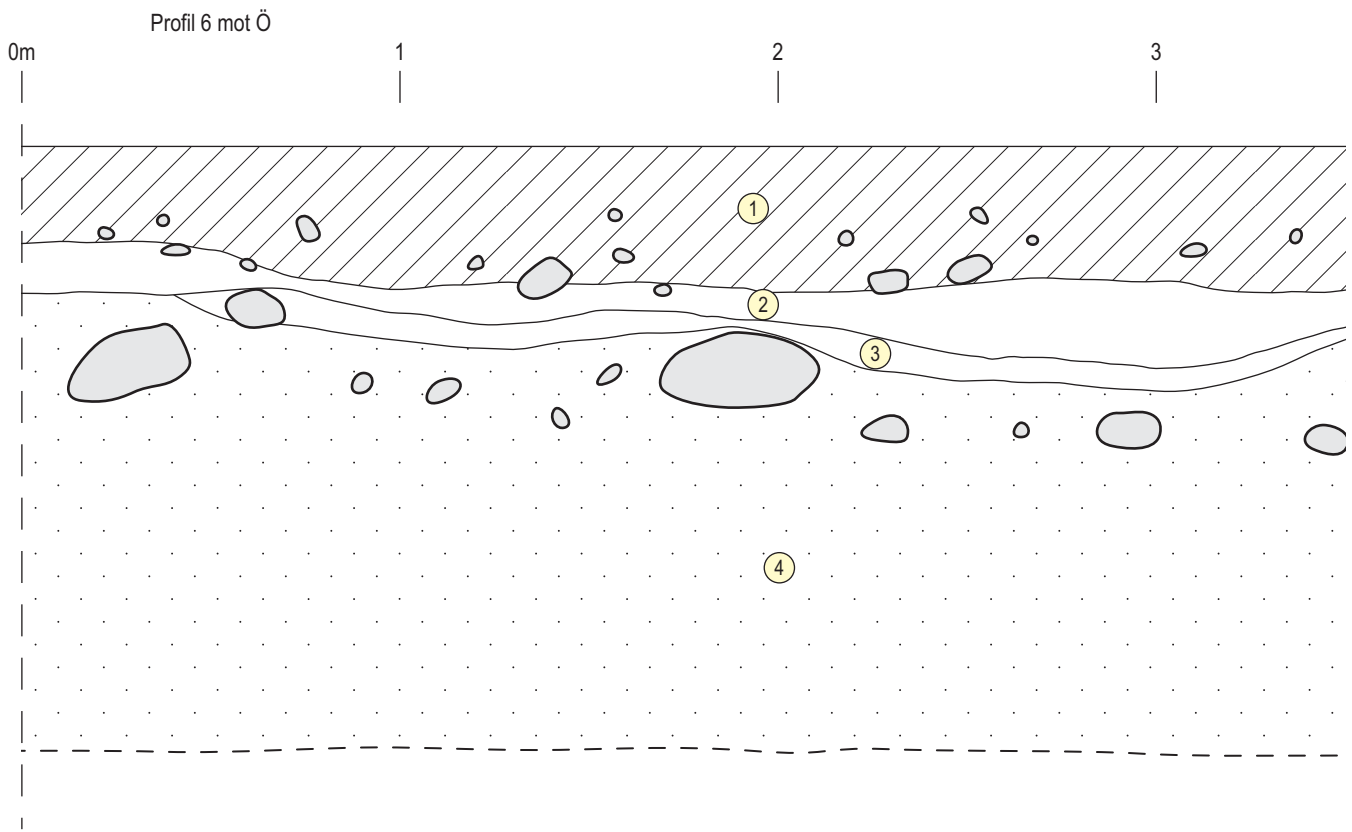
1. Sand och grus
2. Grå silt med raseringsmassor, kol och träfragment.
N änden av detta lager, som fortsätter ett par m åt S
3. Gråbrun kulturpåverkad silt med inslag av kol. Uppblandad med sterilens moränggrus
4. Sterilen (grusig och stenig gulbrun sand)

1. Sand och grus
2. Grå grusig silt. Innehåller 0,3-0,4 m st stenar, troligtvis omrörda grundstenar ej in situ.
Lager uppblandat med sterilens moränggrus
3. Sterilen (grusig och stenig gulbrun sand)

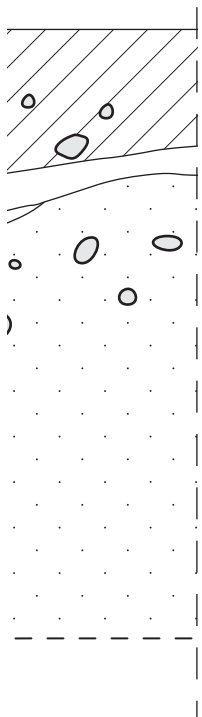

Lambohovs säteri
Lambohovs socken
Linköpings kommun, Ög

Profilritning 4-5
Skala 1:20
Dnr 0290/19
2019-11-27 Linnéa Hernqvist
Renritning Lasse Norr

4m

1. Grus och sand
2. Gråbrun kulturpåverkad silt med inslag av grus och kol. Enstaka djurben i gränsen till lager 3
3. Humös mörkgrå grusig silt. Avsatt i naturlig sänka?
4. Sterilen (grusig och stenig gulbrun sand)

1. Grus och sand
2. Sotig sand
3. Beige sand
4. Gråbrun kulturpåverkad silt med inslag av grus och kol
5. Lins med grus och sten
6. Som lager 4 men mer heterogent med inslag av kol, sten och något djurben
7. Sterilen (grusig och stenig gulbrun sand)

Motstående sida (NV) i schaktet har samma stratigrafi

Lambohovs säteri
Lambohovs socken
Linköpings kommun, Ög

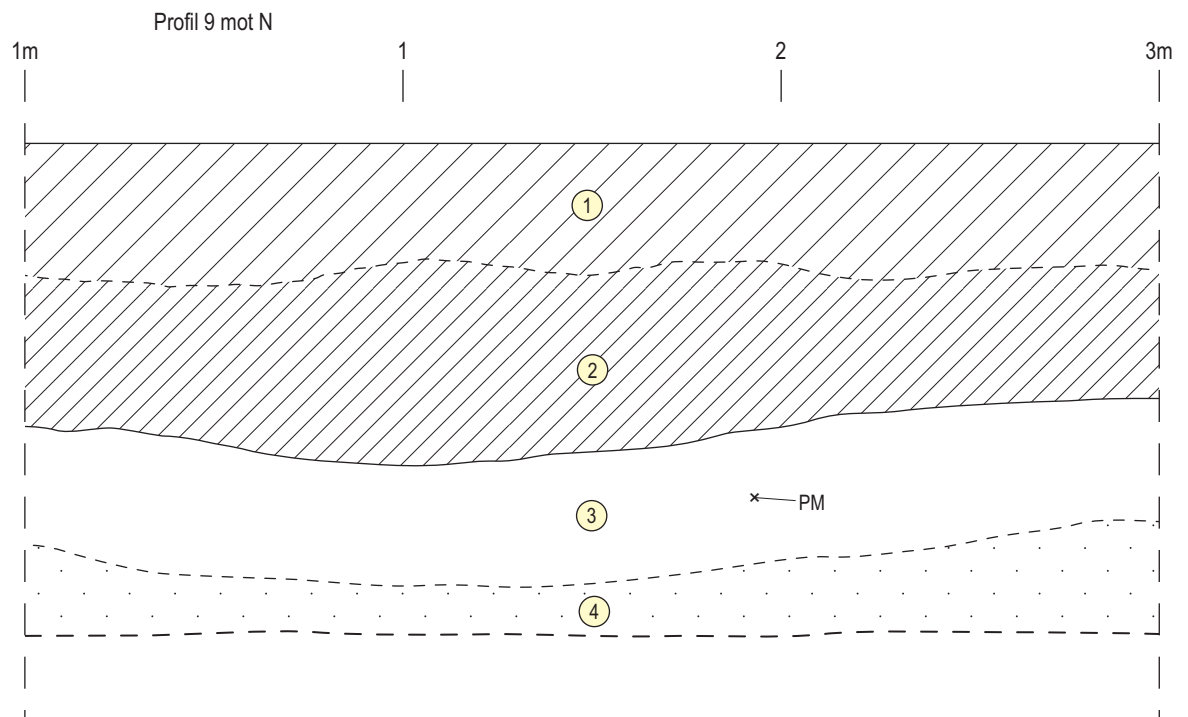
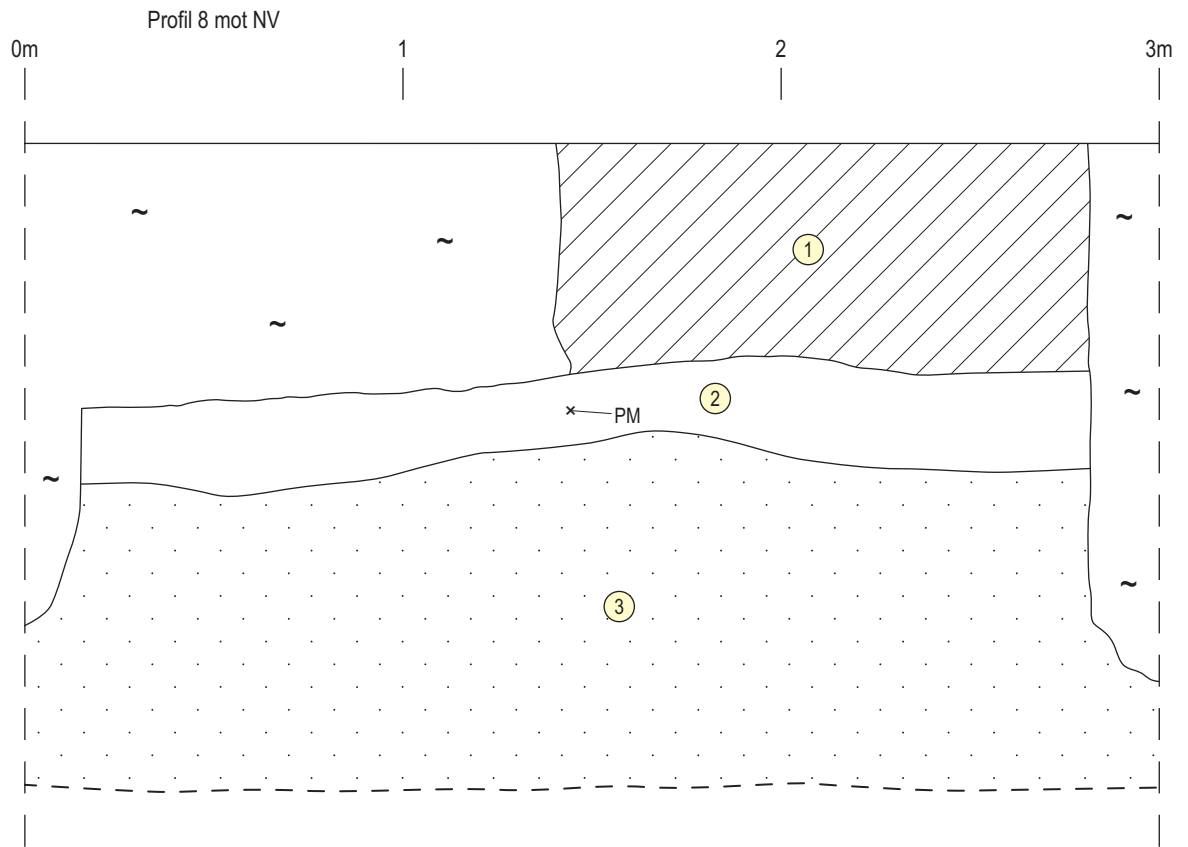
Profilritning 6-7

Skala 1:20

Dnr 0290/19

2019-11-27 L Hernqvist, H Romedahl

Renritning Lasse Norr

1. Sand och grus, småsten i nedre del
2. Brungrå kulturpåverkad silt med inslag av kol, djurben, mindre tegelkross och murbruk.
Fynd av kritpipsskaft, fajans och yngre rödgods. Avgränsas i SV och NÖ av störning
3. Sterilen (gulbrun sand)

Efter störningen fortsätter profilen med liknande stratigrafi

1. Gråbrun humös siltig och grusig sand under gräsmatta/grusgång. Påförd matjord.
2. Heterogent sand och grus. Tydlig övergång till lager 3
3. Homogen gråbrun kulturpåverkad silt. Innehåll av enstaka djurben, tegelbitar och mindre kolfragment.
Nedre del uppblandad med sterilen
4. Sterilen (gulbrun sand)

Lambohovs säteri
Lambohovs socken
Linköpings kommun, Ög

Profilritning 8-9
Skala 1:20
Dnr 0290/19
2019-12-01 Linnéa Hernqvist
2020-01-14 Linnéa Hernqvist
Renritning Lasse Norr

Östergötlands museum har under vintern 2019/2020 utfört en undersökning i form av schaktningsövervakning vid Lambohovs säteri i Slaka socken, Linköpings kommun. Undersökningen föranleddes av Linköping kommuns planer på att schakta för flera sorters ledningar, däribland fjärrvärme, vid herrgårdens mangårdsbyggnader. Nuvarande herrgårdsmiljö byggdes på 1700-talet, men gården kan härledas tillbaka till åtminstone 1500-tal.

Undersökningen visade att det fanns bevarade kulturlager i området. Direkt under dagens marknivå i hela schaktsträckan låg fyllnadslager av grus och sand som har påförts i samband med att nuvarande herrgård byggdes på 1760-talet. Uppblandat i de påförda lagren fanns raseringsmaterial efter en tidigare gårdsbyggnad från 1600-talet som revs inför ombyggnationerna på 1700-talet.

I gårdsplanen, under de påförda massorna, påträffades kulturlager tolkade som tidigare gårdsplansytor från 1600-talet och första delen av 1700-talet.

I schakten utanför gårdsplanen, norr om byggnaderna, framkom under de påförda massorna kulturlager med matjordskaraktär. Fynd av rödgods, fajans och kritpipsskaft daterar lagret till 1600-tal och första halvan av 1700-talet, när ytan användes för odling och bete under tiden före ombyggnationerna på 1760-talet.

ISSN 1403-9273

Rapport 2020:30